

VŠEHRD

LIST ČESKOSLOVENSKÝCH PRÁVNÍKŮ.

O důvodech vydědění podle občanského zákona.*)

Dr. Jan Fröhlich (Praha).

I. Přijetím instituce povinného dílu opouští zákonodárství stanovisko extrémně liberální, které hájí svrchovanost vlastnictví do všech důsledků a tudíž také úplnou — neobmezenou svobodu pořizovací, která ze svrchovanosti vlastnictví vyplývá. Svobodné vůli zůstavitelově je tím dána hráz ve prospěch t. zv. nepominutelného dědice (při čemž slovo »dědic« nutno bráti cum grano salis). Přes to však okolnost, že zákonodárce se rozhodne pro přijetí instituce povinného dílu (§ 762 o. z.), neznamená ještě vyřešení kolise mezi vůlí zůstavitelovou a zájmem nepominutelného — nebo, co je totéž: kolise zájmů testamentárního dědice a nepominutelného. Zákon jest nucen ke koncesím ve prospěch svobodného pořizování. Tyto koncese a vůbec zápolení obou zájmů v našem zákonodárství vystupuje zajímavým způsobem zejména při dvou otázkách: při otázce právní formy povinného dílu a při otázce, komu má příslušet povinný díl.

Dosti sporná úprava první otázky netýká se přímo našeho předmětu a poukazuje proto pouze na § 774 obč. z., jenž zdůrazňuje vůli zůstavitelovu, zanechat povinný díl v jakékoli formě; a na § 808. 2. věta, kde se oproti tomu zase dává volnost nepominutelnému (cautela socini?); k nesprávnému označení povinného dílu jako »Erbteil« v §§ 729, 762, 764 atd. srov. dv. dekr. 1844.

Předmětem našich úvah bude především druhá otázka.

II. Zákon uznává vůli zůstavitelovu aspoň tím způsobem, že v případech obzvláště pozoruhodných připouští, aby vyloučila nepominutelného z jeho práva na povinný díl, jinými slovy: z určitých, zákonem přesně určených důvodů může nepominutelný býti vyděděn. Exheredace může mítí smysl jen potud, pokud by vyděděnému jinak příslušel povinný díl. Půjde tedy nejdříve o to, kdo má nárok na povinný díl.

Dle §§ 762 a 763 o. z. přísluší povinný díl descendentům, po případě ascendentům »sobald für diese Personen das Recht und die Ordnung der gesetzlichen Erbfolge eintreten wurde«. Žádá se tudíž

*) Referát ze semináře prof. dra Krčmáře.

a) »das Recht«, t. j. kdo má způsobilost dědití (§§ 538 násl., § 551),

b) »die Ordnung«, t. j. kdo by in concreto dle ustanovení §§ 730 násl. byl povolán k intestátní posloupnosti.

Okolnosti, jež zHAVUJÍ oprávněného práva na povinný díl (»das Recht« ve sm. § 763 [shora sub a]), rozvádí § 767 souhlasně. Nemá tudíž práva na povinný díl: a) kdo se vzdal práva dědického (§ 551) a b) kdo je z práva dědického vyloučen dle 8. hlavy; c) kdo není takto vyloučen, může býti zbaven svého práva na povinný díl jediné exheredací.

O formě exheredace se zákon zmiňuje jen nepřímou. § 771 praví pouze, že důvod vydědění nemusí býti vysloven a § 782 zná »stillschweigende rechtliche Enterbung«; krom toho staré znění §u 780 o »výslovně« vyděděném dítěti — kdež však slovo »výslovně« znamenalo »mlčky« ve smyslu §u 782 a bylo proto při novelisaci vynecháno. Jak se podává z povahy věci je minimum formy poslední pořízení s úplnou nebo částečnou praetericí nepominutelného. § 782 obsahuje též exheredaci presumptivní. Lze tudíž dle obč. zák. rozlišovati: a) exheredaci výslovnou — a to buď s udáním nebo bez udání exheredačního důvodu (§ 771), b) exheredací mlčky učiněnou a c) exheredací presumptivní (§ 782).

Z §§ 771 a 782 jde na první pohled na jevo, že zákon klade hlavní důraz na objektivní existenci exheredačních důvodů a teprve v druhé řadě přihlíží ke skutečné — resp. presumované vůli zůstavitelově. Logické by vlastně bylo, aby zákon žádal kausální souvislosti mezi důvodem a projevem exheredačním; leží to vlastně v německém terminu »Enterbungsursache« (§ 771), neboť »příčinu k vydědění« musil míti zůstavitel, nikoli dědic testamentární. Avšak náš zákon nerozeznává, zda důvod vydědění byl též zároveň pohnutkou exheredace čili nic — stačí, dokáže-li dědic jeho existenci. Z toho plyne:

a) Uvedl-li zůstavitel důvod exheredační, může testamentární dědic zvítěziti též důkazem jiného důvodu exheredačního, beze zřetele, zda vůbec mohl zůstaviteli býti pohnutkou vydědění. Jediná modifikace platí tu dle § 572, 2. věty (error causam dans): testamentární dědic nedokáže existenci exheredačního důvodu zůstavitelem uvedeného, nepominutelný však dokáže, že byl vyděděn jediné z té pohnutky. Pochybno by mohlo býti, zda vyděděný musí dokázati neexistenci důvodu zůstavitelem uvedeného (§ 572).

b) Neuvedl-li zůstavitel důvodu exheredačního, nebo uvedl-li sice důvod, nikoli však zákonem uznaný, nebo vydědil-li oprávněného mlčky (praetericí); pak má testamentární dědic volbu, dokázati po případě kterýkoli exheredační důvod a platí tu jinak mutatis mutandis totéž.

c) V §u 782 mluví zákon »o stillschweigende . . . Enterbung«. zahrnuje však tím výrazem dva případy, totiž vedle mlčky učiněného projevu (prosté praeterice) též domněnku, že by zůstavitel byl nepominutelného vydědil, kdyby nebyl mylně předpokládal, že nepominutelný neexistuje (§§ 777 sl.) (omylná praeterice). Že občanský zákonník zde presumptivní vůli označuje za

mlčky projevenou, není zvláštností, srov. na př. marginální rubriku u § 1027. Též zde by bylo vlastně logické žádati, aby zůstavitel alespoň věděl o existenci exheredačního důvodu; avšak zákon stojí na zásadě objektivní existence exheredačního důvodu a stačí tudíž i zde důkaz kteréhokoli důvodu exheredačního beze zřetele, zda mohl in concreto zůstaviteli býti příčinou (pohnutkou) k vydědění.

Odvolání exheredace zdálo by se na první pohled vyžadovati *contrarius actus* — jednak pro souvislost §§ 771 a 772, jednak pro slovo »ausdrücklich« v § 772 — tedy výslovné odvolání při výslovné exheredaci — odvolání mlčky při exheredaci mlčky učiněné. Avšak při bližší úvaze má se věc jinak. § 772, jenž ostatně, jak uvidíme, těsně souvisí s jistými exheredačními důvody, praví: »Die Enterbung wird nur durch einen ausdrücklichen in der gesetzlichen Form erklärten Widerruf aufgehoben.« Půjde tu tudíž o to: a) co je to »gesetzliche Form«, b) co znamená slovo »ausdrücklich«.

ad a) V otázce první jde o zrušení pořízení obsahujícího exheredační projev — ať výslovný — ať mlčky učiněný (že presumptivní exheredaci nemožno odvolati, je na břídni). Zákonnou formou je tu buď zřízení nového testamentu (§ 713) nebo zrušení exheredačního testamentu (§ 713) nebo zrušení exheredačního projevu dle § 717 násl.

ad b) K další otázce, jak známo, má slovo »výslovně« v zákoně často různý význam; srov. marg. rubr. u § 719, dále §§ 774, 790, 799, 863, 901, 907, 1114, 1229, 1353, 1415 a j. Na snadě by bylo, pokládati za »ausdrücklichen Widerruf« odvolání smyslu marginální rubriky u § 719; avšak poslední pořízení obsahující exheredační projev může se zrušiti též ve formě § 721 a bylo by pak nesrovnalostí, kdyby zničením testamentu všechna jeho ustanovení pozbyla platnosti, jen exheredace nikoli. Slovo »ausdrücklich« v § 772 je tudíž zbytečné a mohlo by odpadnouti stejně jako odpadlo při novelisaci § 780.

III. Z á k o n n é d ů v o d y, jichž existenci musí testaméntární dědic dokázati, má-li vydědění podržeti svou platnost, uvádí taxativně §§ 768—770 o. z., §§ 768 č. 2.—4. a 770, platí společně jak pro ascendenty tak pro descendenty, § 769 jen pro ascendenty. Zvláštní případ jest pak § 773, kde se dává zůstaviteli pouze alternativa mezi nepominutelným a jeho descendenty (exhereditio bona mente facta) V § 768 č. 1. bylo zrušeno zák. 25. V. 1868. Č. 2. může býti pochybno, co znamená slovo »Notstand«. Zákon totiž užívá slov »Notstand«, »Not« promiscue a v různém významu. Nouze buď znamená:

a) nuznost, chudobu; v tomto smyslu nepochybně § 273 (stejně § 2 řádu o zb. svépr.) a § 954; nebo

b) jakoukoliv hrozící újmu na právních statcích, byť i v prvé řadě na majetku v marg. rubr. u § 1036 a v §§ 1043, 1311; konečně

c) nebezpečí újmy na jakýchkoli právních statcích, ale jen bezprostředně hrozící v §§ 1806 a, 1307.

V § 768 znamená ovšem v první řadě nutnost a jest zde tudíž především stanovena sankce na porušení alimentární povinnosti dle § 154 o. z., po případě (pokud jde o ascendenty) dle §§ 139, 141, 143, 166. Ale široké znění Šu 768 č. 2 nebrání interpretaci širší a možno sem počítati i případy shora sub c) dotčené. Že při tom pomoc musila býti nepominutelnému možná a poměrně i snadná, není snad ani nutno připomenouti.

V č. 3. mluví se o odsouzení pro zločin k doživotnímu nebo dvacetiletému žaláři a č. 4. stanoví důvodem, vede-li trvale život příčící se veřejné mravnosti.

§ 769: Tyto důvody platí též pro ascendenty a krom toho, zanedbali-li úplně výchovu dítěte.

§ 770 uvádí jako důvody vydědění nezpůsobilost dědickou pro činy dle »§§ 540—542«, správněji »§§ 540 a 542«, neboť § 541 neobsahuje důvodu nezpůsobilosti, nýbrž jenom stanoví výjimku z representanční zásady.

Především jest nápadno, že jako exheredační důvod se zde cituje důvod nezpůsobilosti dědické, když již § 767 prohlašuje, že ten, kdo dle 8. hlavy jest vyloučen z práva dědického, nemá práva na povinný díl. Exheredace však znamená odnětí dílu povinného a nemá tudíž prima vista významu, jsou-li tu důvody §§ 540 anebo 542. Význam exheredace vysvítá teprve při srovnání §§ 540 a 772. Nezpůsobilost dle § 540 pomine totiž jakmile lze souditi z okolností, že zůstavitel pachateli prominul. § 542 této doložky sice neobsahuje, platí však per analogiam i zde totéž; jinak by citování Šu 542 v § 770 nemělo vůbec smyslu. Kdyby tudíž zůstavitel nepominutelného dědice, jenž se dopustil činů uvedených v §§ 540 a 542. nevydělil, přece však nechtěl, aby měl pachatel nárok na povinný díl, musil by se vystříhati každé okolnosti, jež by mohla býti vyložena jako prominutí, jinými slovy, musil by, pokud možno, dáti na jevo nepochybné nepřátelství — důsledek, jemuž zákon zajisté přáti nemůže. Když však zůstavitel pachatele vydělí a to třeba jen pouhou praetericií (§ 782), tu nepominutelný nenabude takovým konkludentním prominutím dle § 542 opět práva na povinný díl, nýbrž musí se spokojiti »nutnou« výživou (§ 795), dokud vydědění nebylo odvoláno »výslovně zákonnou formou« ve smyslu § 772 shora vyloženém (t. j. §§ 713, 719—723). Toť význam skutečnosti, že § 770 cituje jako důvody exheredační činy vytčené §§ 540 a 542.

Pokud jde o povahu těchto exheredačních důvodů o sobě, nastala důležitá změna III. dílčí novelou k obč. zák.

Starý § 540 totiž zněl: »Wer den Erblasser, dessen Kinder, Eltern oder Gatten, aus bösem Vorsatze an Ehre, Leib oder Vermögen auf solche Art verletzt, oder zu verletzen gesucht hat, dass gegen ihn von Amts wegen, oder auf Verlangen des Verletzten nach den Strafgesetzen verfahren werden kann; der ist so lange des Erbrechtes unwürdig, als sich aus den Umständen nicht entnehmen lässt, dass ihm der Erblasser vergeben habe.«

To bylo změněno takto: »§ 540. Wer gegen den Erblasser ein Verbrechen begangen hat, ist so lange des Erbrechtes un-

würdig als sich nich aus den Umständen entnehmen lässt, dass ihm der Erblasser vergeben habe.«

Zajímavá z několika hledisek je zde důvodová zpráva k novelisaci tohoto Šu. Odvolávajíc se na námitky činěné již Pfaff-Hofmannem a Hanauskem a poukazujíc k tomu, že norma tato jde dále než veškerá ostatní zákonodárství, uvádí hlavně dva důvody pro změnu: 1. Přílišné rozšíření deliktů, jež mají v zápětí »nehodnost« —, k a ž d é ublížení na cti, životě nebo jmění nebo i pouhý pokus takového ublížení, pokud by jen trestně stíháno býti m o h l o. 2. Příliš široký kruh osob, jímžto ublížití činí nezpůsobilým — též »děti, rodiče nebo manžel zůstavitelův«. Důvodová zpráva pak uvádí staré znění Šu 540 příklady ad absurdum; poukazuje k tomu, že na př. každá verbální injurie proti bratru nebo proti sestře má v zápětí dědickou nezpůsobilost proti otcí, která prominutím uraženého samého se neodstraní — nebo rodinná krádež, třebaže poškozený ani nežádal o stíhání. Těžko prý je myslitelné větší pokušení pro konkurující dědice, pátrati po takových, snad již mnoho let starých důvodech nezpůsobilostí.

Pokud jde o dědickou nezpůsobilost, jsou tyto důvody zajisté správné a stejně správné tudíž i rozhodnutí právního výboru, aby nezpůsobilost dědická byla omezena 1. na delikty proti z ů s t a v i t e l i samému; 2. na nejtěžší trestné činy, totiž na »zločiny« ve smyslu trestního práva — ostatně bez rozeznávání porušeného právního statku.

Zajímavo při tom však je, že se důvodová zpráva nezmiňuje a) o tzv. indignitě a b) o exheredaci (§ 770).

ad a) Otázka indignity netýká se přímo našeho předmětu a stačí připomenouti, že byla fakticky z § 540 vyhostěna — ať již úmyslně čili nic (což hledíc k mlčelivosti přílohy jest pravděpodobněji), takže sedes materiae jest nyní pouze § 542 — leda že bychom sdíleli názor sotva přijatelný, že i trestný čin proti hereditas iacens je trestný čin proti zůstaviteli (Ehrenzweig, § 547 o. z.: »Vor der Annahme des Erben wird die Verlassenschaft so betrachtet, als wenn sie noch von dem Verstorbenen besessen würde«).

ad b) Úplně zapomenuto bylo, že § 540 je citován v § 770. Súžením Šu 540 byly tedy škrtnuty exheredační důvody a sice odpadly: 1. všechny trestné činy proti zůstaviteli dětem, rodičům a manželí jeho vůbec, pokud se nekvalifikují jako zločiny ve smyslu trestního práva; 2. zločiny proti dětem, rodičům (§ 542) a manželí zůstavitelově, pokud pachatel nebyl odsouzen k doživotnímu nebo dvacetiletému žaláři, ve kterémžto případě pak běží o důvod § 768 č. 3.

Je na první pohled jasno, že zde nastala mezera. Jsou totiž d ů v o d y v y d ě d ě n í n y n í tyto:

- a) Opustí-li nepominutelný zůstavitele v nouzi,
- b) byl-li odsouzen pro zločin k doživotnímu nebo 20letému žaláři,
- c) vede-li vytrvale život příčící se veřejné mravnosti (§ 768),
- d) provede-li zločin proti zůstaviteli (§§ 540, 770),

e) donutí-li nebo svede-li podvodně zůstavitele ku zřízení poslední vůle, brání-li mu při projevu nebo změně poslední vůle nebo potlačí-li poslední vůli již zřízenou (§§ 542, 770),

f) zanedbal-li ascendent úplně výchovu descendenta (§ 769).

§ 773 (exheredatio bona mente facta) zůstává zde stranou, jelikož ratio legis je tu podstatně jiná.

Tedy dosti pestrá směs a veliké rozdíly v závažnosti jednotlivých důvodů, které však přesto mají stejný účinek. Vedle porušení povinností uložených jen civilním právem (§ 768 č. 2 a 4 § 769), jež jsou vyjádřeny pouhými arbitrárními pravidly — jen nejtěžší zločiny (§ 768 č. 3), z ostatních zločinů jen ony proti zůstaviteli; jiné trestné činy vůbec ne, leda že by se činy jmenované v § 542 tak kvalifikovaly.

Tato mezera je zajisté velmi citelná! Nemohu vyděditi toho, kdo se třeba zločinem provinil proti blízkým příslušníkům — pokud není odsouzen aspoň na 20 let žaláře —, kdo mne třeba opětovně citelně uráží nebo snad i veřejně tupí nebo zle se mnou nakládá, kdo mne okrádá nebo podvádí — pokud to není zločin nebo trvalé hřešení proti veřejné mravnosti — atd.

Nesrovnalost ta bije tím více do očí, porovnáme-li jiný podobný případ zákonem řešený, totiž odvolání daru pro nevděk (§ 948.). Dar může býti odvolán pro kterýkoli trestný čin proti životu, cti, svobodě nebo majetku dárcově — povinný díl z těchto důvodů o sobě odňat býti nemůže. A přece by právě u povinného dílu mohl býti zákon přísnější a také před novelou byl než při odvolání daru: u daru běží o ius quaesitum; právo, jehož obdařený nabyl a se kterým již pevně počítá, může mu býti odňato jen z velmi závažných důvodů. Proti tomu práva na povinný díl může nepominutelný nabýti teprve smrtí zůstavitelovou, nejde tudíž až do tohoto okamžiku o odnětí práva, nýbrž exheredací se pouze zabrání jeho vzniku.

Při reformě občanského práva bude nutno, vyplnití tuto mezeru a doporučovalo by se, rozšířiti důvody vydědění

1. na zločiny vůbec,
2. na trestné činy proti zůstaviteli.

To bude tím spíše možno, jelikož osnova nového trestního zákona restringuje počet trestných činů a zejména pojem »zločinu« omezuje na činy svědčící o zvrhlé povaze (pohnutka nízká a nečestná). Tím by bylo vyhověno faktické potřebě a zároveň zřízena jistá symetrie jak vzhledem k ostatním důvodům exheredačním, tak vzhledem k § 948. Změnu by bylo lze provéstí v § 768 v č. 1, beztak již zrušeném, č. 3 by v tom mohlo býti obsaženo a č. 4 by vstoupilo na místo č. 3, takže § 768 by zněl:

»§ 768, Dítě může býti vyděděno:

1. provede-li trestný čin proti zůstaviteli nebo bylo-li odsouzeno pro zločin;

2. opustí-li zůstavitele v nouzi přes to, že mu mohlo snadno pomoci; (toto omezení pokládám za vhodné);

3. vede-li trvale život nemravný «

§ 769 může zůstatí, § 770 by se pak omezil na citování §u 542, v § 772 by mohlo odpadnouti slovo »výslovně«.

Soudnictví nad mladistvými v Belgii.

B. Lukášova (Praha).

Belgické soudnictví nad mladistvými, oddělené nyní úplně od soudnictví dospělých bylo upraveno v nynější podobě zákonem ze 13. května 1912, jehož druhá kapitola pojednává o mladistvých provinilcích. Základní myšlenkou zákona jest ochrana dítěte, ochrana před rodiči, před třetími osobami a konečně i před právním řádem samotným, který by snad chtěl trestati dítě podobně jako dospělého. Dítě před soudem je vždy něco abnormálního, nezdravějšího, truchlivějšího než dospělý. Je sice pravda, že zpravidla působí na zločinné dítě tytéž vlivy a okolnosti jako na zločince dospělého, ale přece je tu rozdíl tak ohromný, že není třeba ani obšírně odůvodňovat nutnost zvláštních soudů pro mládež.

Dr. Vervaeck, který na základě svých studií v laboratoři při obou bruselských věznicích v St. Gillès à Forest provedl klasifikaci zločinců se vztahem na možnost jejich polepšení a na způsob zacházení s nimi, roztrřídí sice mladistvé provinilce stejně, ale ihned dodává, že je plus nectností, jež jsou vlastní věku dětskému a mladistvému vůbec, a jež nepotlačovány dobrou výchovou mohou se státi skutečně nebezpečnými. Jinak je však patrné, že polepšiti dítě je nepoměrně snadnější než dospělého, nejsou-li zde snad některé duševní vady, ač i ty, jak praví dr. Vervaeck, jsou mnohdy vyléčitelnější než vady tělesné, neboť ve většině případů jsou zaviněny vedle dědičnosti špatnou životosprávou. Uvědomíme-li si pak, že hlavně nezdravé sociální prostředí rodí v dětech zločince, pochopíme snadno, že instituce soudů nad mladistvým musí chtíti spíše ochrániti provinilce před škodlivým vlivem společnosti, než naopak společnost před nimi. Úřad soudce nad mladistvými (juge des enfants) jeví se nám tedy jako hlavní orgán péče o mládež.

Věková hranice do níž osoby podléhají soudům pro mládež je 16, v případech, žebroty, tuláctví nebo k žádosti rodičů 18 let. Podle vážnosti případů má soudce mladistvých možnost zaříditi tato opatření: 1. Pokárati dítě a po příp. domluviti rodičům, nebo jejich zástupcům. 2. Umístiti mladistvého u spolehlivé osoby nebo v některém soukromém nebo veřejném vychovávacím ústavu až do jeho dospělosti. 3. Dáti je k dispozici vládě, která pak zařídí obyčejně jeho dodání do některého ústavu až do jeho zletilosti. Dispozice sama však může býti vyslovena jednak podmíněčně, jednak může býti naopak prodloužena i nad zletilost, obyčejně ne